

IFN Policy Paper nr 87, 2020

Coronakrisen: Ekonomiska konsekvenser och lämpliga policyåtgärder

Magnus Henrekson

Coronakrisen: Ekonomiska konsekvenser och lämpliga policyåtgärder

Magnus Henrekson*

4 april 2020

Sammanfattning: För att undvika en systemkollaps, där företagskonkurser och snabbt stigande arbetslöshet leder till en krasch på finans- och bostadsmarknaden, krävs nu att staten i långt högre grad än vad som hittills beslutats träder in med permitteringsersättning, ersättning för andra fasta kostnader och moratorium för vissa skulder. Även om detta skulle kosta 100 miljarder kronor i månaden i ett halvår är det statsfinansiellt hanterligt.

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Det behövs nya verktyg.....	2
Statlig permitteringsersättning	3
Statlig ersättning för andra fasta kostnader än löner	4
Moratorium för vissa skulder m.m.....	5
Det statliga stödets omfattning och dess effekter.....	5

* Institutet för Näringslivsforskning (IFN), Box 55665, SE-102 15 Stockholm. Tel: 08-665 45 02. E-post: magnus.henrekson@ifn.se. Hemsida: <https://www.ifn.se/forskare/ifn-forskare/magnush>.

Inledning

Coronapandemin slår allt hårdare och antalet personer som blir sjuka och behöver vård stiger snabbt. Men de politiska åtgärderna mot smittspridningen slår också hårt. Stora delar av våra ekonomier har stängt ned. Fallet i den ekonomiska aktiviteten är unikt både vad gäller snabbhet och djup. Världshandeln står i princip still, vilket slår hårt mot exportföretag, deras underleverantörer, tekniska konsulter och importföretag. I den privata tjänstesektorn som vänder sig till hushåll – restauranger, teatrar, biografer, researrangörer, hotell, eventmakare, gym, sällanköpshandel osv. – så har efterfrågan i flera fall redan fallit med 90 procent eller mer. När människor sitter hemma och i stort sett bara handlar livsmedel för tillagning och förtäring i hemmet så återstår bara utgifter för matinköp, boendekostnad och diverse abonnemang. Plötsligt har hushållsutgifterna i stort sett halverats och de hushållsutgifter som fallit bort gick i hög grad till att betala lönerna för sysselsatta i den privata tjänstesektorn.

Bruttonationalprodukten i flödestermerna har sannolikt fallit med minst 50 procent i privat sektor, vilket i så fall motsvarar ett produktionsbortfall på 150 miljarder kronor per månad och ett fall i total BNP på 30–40 procent. Så länge företagen har reserver att betala löner och andra kostnader döljs delvis nedgången. Men om ingen egentlig produktion sker, till exempel att tekniska konsulter eller restauranganställda får lön men inga konsulttimmar faktureras och betalande gäster saknas, blir det inget förädlingsvärde och kostnaderna blir i stället förluster. När förlusterna blivit tillräckligt stora är det egna kapitalet förbrukat och företaget går i konkurs.

Sverige är i dag dominerat av tjänstesektorn. Industrin står endast för 11 procent av sysselsättningen och jordbruk, skogsbruk, fiske, energi- och byggsektorerna står sammantaget för lika mycket. Sammantaget är således 78 procent sysselsatta i tjänstesektorn. I tjänstesektorn dominerar privata arbetsgivare: hälften av alla jobb i Sverige finns i den privata tjänstesektorn. Något förenklat kan stora delar av företagandet i den privata tjänstesektorn karaktäriseras som ”pengar in, pengar ut, 4–10 procent emellan”. De egna kapitaltillgångarna är ringa: lokalen hyrs från ett fastighetsbolag och utrustningen är leasad. Till detta kommer att ägaren ofta gått i personlig borgen för de krediter företaget har. Sådana företag klarar bara några få veckor utan intäkter innan de hamnar på obestånd och måste ställa in sina betalningar.

Krisåren 1991–93 försvann 600 000 eller nästan 15 procent av alla jobb på tre år. Om ekonomin fortsätter att gå på halvfart så kan mycket väl 600 000 jobb nu förloras på tre månader istället för på tre år. Det kan till och med bli fler jobb än så. Det handlar i så fall inte

om effekter av en normal, om än hårdhänt, strukturomvandling utan om att i grunden livskraftiga företag och produktionsenheter tvingas lägga ner på grund av en katastrof som drabbat samhället som helhet. Det är precis för tillfällena som dessa som staten på effektivast möjliga sätt måste fylla sin roll som försäkringsbolag – inte bara genom att kompensera löntagare som förlorar sina jobb vid en lågkonjunktur utan för att produktionsapparaten inte ska åsamkas irreparabla skador som kan ta decennier att återuppbygga.

Det gäller nu att till varje pris undvika vad som skulle kunna bli en systemkollaps, där företagskonkurser och snabbt stigande arbetslöshet leder vidare till en kollaps på finans- och bostadsmarknaden. Denna uppgift kan bara lösas av finanspolitiken; pengar är redan i princip gratis och företag som blöder kan inte överbrygga krisen med hjälp av lån även om räntan skulle vara noll.

Det behövs nya verktyg

Sedan tidigare har Sverige hyggligt fungerande instrument för att hålla uppe hushållens inkomster i kristider i form av sociala skyddsnät och kontracykliska åtgärder, men de förslår inte och var heller inte utvecklade för att hantera dagens situation. Även om hushållen skulle hållas helt skadeslösa skulle de knappast göra av med mer än kanske hälften av sina inkomster; även så kallade ”helikopterpengar”, att pengar delas ut direkt till alla medborgare utan krav på motprestation, blir då också verkningslösa. Ett abrupt efterfrågebortfall av den storleken har aldrig tidigare inträffat.

Vi behöver verktyg som hjälper omgående och på ett sätt som lyfter coronarisken från företagen och företagaren till staten, dvs. till allas vårt gemensamma försäkringsbolag. Åtgärderna behöver sänka företagens kostnader. Att tillfälligt ta bort arbetsgivaravgifterna är till exempel en åtgärd som sänker kostnaderna, men den löser inte likviditetskrisen.

BNP i den privata sektorn uppgår i dag till ca 300 miljarder kronor i månaden. Om hälften av denna för närvarande fallit bort, en uppskattning som mycket väl kan vara i underkant, så bortfaller produktion på 150 miljarder kronor per månad. Finanspolitiken måste kompensera för huvuddelen av detta bortfall för att undvika att de hundratusentals som kommer att permitteras eller friställas inte har något jobb att gå till när coronaepidemin är över.

Det blir då nödvändigt att staten ersätter stora delar av företagens förlorade intäkter. Mest akut är det i de små företagen i den inhemska tjänstesektorn, men problemen växer också i snabb takt även i medelstora och större företag i såväl tjänstesektorn som industrin. Hur ska då detta gå till?

Statlig permitteringsersättning

För tjänsteföretag är löner till anställda den största kostnadsposten. Här bör staten omgående gå in och erbjuda sig att ta över hela lönekostnaden för de medarbetare som permitteras.

Sannolikt behöver inte ersättningen ligga på 100 procent av lönen för den som inte alls arbetar: 80 procent, vilket motsvarar ersättningen vid sjukskrivning, kan vara en rimlig nivå. För årsinkomster över 7,5 inkomstbasbelopp (44 900 kronor per månad) kan ersättningsnivån vara något lägre för överskjutande belopp, exempelvis 60 procent. Sannolikt bör det finnas ett tak för den månadsinkomst som staten går in och delvis täcker. Om detta tak sätts till 100 000 kronor per månad skulle staten med de antaganden som görs här maximalt betala en permitteringsersättning på 68 980 kronor per månad.

Många företag har bara ägaren eller ägaren närstående personer anställda i företaget. Även dessa bör omfattas av den statliga permitteringsersättningen baserat på den lön de tagit ut per månad under senare tid (t.ex. andra halvåret 2019). Här kan det finnas fog för en något lägre procentuell ersättning då företagaren själv fortfarande kan utföra vissa uppgifter som är värdeskapande i ett senare skede. Exempelvis skulle procentsatserna kunna sättas till 70 procent för lönedelar under 44 900 kronor och 50 procent för överskjutande lön upp till 100 000 kronor per månad.

Ersättning bör endast utgå till anställda i svenskregistrerade företag med skattskyldighet i Sverige och till ägare av svenska bolag eller till ägare av enskilda firmor och handelsbolag domicilierade i Sverige.

Det permitteringsstöd för arbetstidsminskningar upp till 60 procent av heltid som regeringen beslutat om är därvidlag inte tillräckligt. Arbetsgivaren måste fortfarande ha kvar den anställda på 40 procent av heltid och lönekostnaden per timma blir högre än tidigare. Till detta kommer att staten ej täcker kostnader för semestersättning och tjänstepensionsavgifter samt att det finns ett tak vid en månadslön på 44 000 kronor. Lönedelar över den nivån får företaget själv stå för.

En annan beslutad åtgärd som påverkar företagens lönekostnad är nedsättningen av arbetsgivaravgiften under tiden den 1 mars 2020 till och med den 30 juni 2020. Nedsättningen gäller för upp till 30 anställda per företag om maximalt 5 300 kronor per anställd och månad, dvs. max 159 000 kronor per månad. Detta är klart otillräckligt. Exempelvis innebär det bara en lönekostnadssänkning på 10 procent för en medarbetare med en månadslön på 40 000 kronor.

Statlig ersättning för andra fasta kostnader än löner

Företag har dock inte bara lönekostnader som behöver lyftas av. Visserligen försvinner oftast kostnader för insatsvaror om produktionen stängs ner, men många andra kostnader kvarstår: lokalkostnader, leasingkostnader för utrustning, räntor på lån, abonnemang av olika slag, kostnader för revision m.m. Dessa kostnader ligger ofta i intervallet 10–30 procent av försäljningsintäkten.

För att säkerställa att arbetsplatser och produktionsenheter fortfarande finns kvar när krisen är över behöver även dessa kostnader täckas av staten på lämpligt sätt. Detta innebär i så fall ett betydande offentligt stöd rakt in i företagen, vilket vi saknar erfarenhet av i den omfattning som det nu skulle bli frågan om.

Det mest närliggande sättet för att beräkna dessa kostnader är att använda den metod som försäkringsbolagen redan använder när det kommer till avbrottsförsäkringar, dvs. försäkringar som faller ut om verksamheten inte kan bedrivas.¹

På en blankett som kan vara en webbtjänst klassificeras alla kostnader som fasta eller rörliga utifrån standardiserade kopplingar till baskontoplanen (som ligger till grund för all bokföring). De fasta kostnaderna är de som ersätts och de som nu behöver kompenseras. Om någon post inte är rimlig, bokföringen är fel eller kontot inte finns får det hanteras separat. Exempelvis skulle revisorer kunna granska och intyga avsteg.²

Eftersom man då utgår från bokföringen och alla som berörs har en bokföring kan man använda uppgifter för de senaste sex eller 12 månaderna, vilket ger en mer rättvisande bild än det senaste årsbokslutet. Därigenom skulle individuellt anpassade stöd erhållas för att kompensera valfri tidsperiod, exempelvis inledningsvis tre eller sex månader.

Det belopp som företaget är berättigat till enligt en sådan beräkning kan sedan omgående göras tillgängligt via företagets skattekonto månad för månad.

De företag som utnyttjar denna möjlighet till kostnadskompensation måste samtidigt förbinda sig att inte betala någon utdelning till sina ägare avseende inkomståret 2020.

Regeringen föreslår tillfälligt stöd till hyran i krisbranscher som sällanköpshandel, hotell och restaurang. Stödet är utformat så att staten ska täcka upp till hälften av en nedsättning av

¹ Tyvärr verkar de flesta avbrottsförsäkringar inte omfatta pandemier, men det är en helt annan fråga.

² Hur detta kan göras rent tekniskt utan manuell hantering beskrivs mer i detalj i följande dokument: Furland, Tommy och Magnus Henrekson (2020). ”[Rädda i grunden sunda företag under coronakrisen genom att staten agerar som ett avbrottsförsäkringsbolag](#)”. Stockholm: Entreprenörskapsforum.

hyran på upp till 50 procent från 1 april till 30 juni 2020, dvs. stödet kan maximalt uppgå till 25 procent av hyran. Mycket är dock oklart vad gäller utformning och lagstöd för ett sådant stöds genomförande.³

Moratorium för vissa skulder m.m.

I det tumultartade akutläge som uppstått riskerar hundratusentals människor och företag att inte kunna betala skulder i tid. Ett moratorium för främst hyres- och bankkulder bör därför tillfälligt införas till dess att full effekt av stödåtgärderna uppnåtts och krisen är över; sannolikt behöver ett sådant moratorium vara i kraft resten av 2020. Likaså behöver det personliga betalningsansvaret för skattekrediter som företag kan komma att få tas bort. Räntan på eventuella skattekrediter bör också sänkas till noll.

Det statliga stödets omfattning och dess effekter

Även om det totala stödet skulle ligga på 100 miljarder kronor i månaden under ett kvartal så stannar statsskuldsökningen vid sex procent av BNP och om perioden utsträcks till ett halvår blir statsskulden fortfarande hanterlig. Det bör också noteras att en stor del av de utbetalade medlen (kanske så mycket som 50 procent) kommer tillbaka till stat, kommuner och landsting i form av moms, sociala avgifter och inkomstskatt.

Ett finanspolitiskt paket av detta slag gör det också lättare för myndigheterna att vidta de åtgärder i form av karantäner och isolering som krävs för att få stopp på smittan. Tiden är dock knapp. Ett program med den ovan skisserade inriktningen bör lanseras utan vidare dröjsmål för att bryta den nedåtgående spiral som företagssektorn nu befinner sig i.

De stöd som hittills aviserats är allt för begränsade och består i hög grad av lån som är partiellt garanterade av staten. Lån, även om de är försedda med en statlig garanti, är endast i undantagsfall en del av lösningen vid den kris som coronapandemin utlöst.

Om det finns något tillfälle som staten ”samlar i ladorna” för genom att under ett kvartssekel amortera ner statsskulden till en historiskt låg nivå så är det detta. Om vi inte skyndsamt utnyttjar det handlingsutrymme som nu finns på ett effektivt sätt är risken stor att livschanserna minskar dramatiskt för kommande generationer och de som är äldre får lägre pensioner och minskande tillgång till vård och omsorg.

³ Se t.ex. <http://www.lindahl.se/aktuellt/nyheter/2020/covid-19-tillfallig-rabatt-for-hyreskostnader-i-utsatta-branscher/> (nedladdad 3 april 2020).